

Ն Ա Խ Ա Պ Ա Շ Ա Ր Մ Ո Ւ Ն Ք

Կ Ա Տ Ո Ւ Ն .

Կատուն՝ բնական պատմութիւն գրողներուն խօսքին նայելով՝ այն գիշակեր գազաններէն է որ թէպէտ մարդուս հետ կընտանեանայ ու տնէն չհեռանար, բայց իւր գազանութիւնը չմոռնար. զոր եւ կգործածէ ոչ միայն մկներուն դէմ, այլ եւ երբեմն իւր տիրոջը դէմ՝ ապերախտութեամբ կամ ծակաչքութեամբ. եթէ շատ նեղացնես կամ պոչը սխմես՝ կխածնէ, կճանկէ. եթէ ետեւէն վազես ու փախչելու տեղ չգտնէ, վրադ կցատքէ ու երեսդ ձանկուտելու կամ զքեզ խղդելու կնայի. եթէ եղ, պանիր, միս եւ ուրիշ նորա սիրած բաները լաւ չպահես, կգողնայ կուտէ: — Սաստիկ մաքրասէր է եւ փափկասէր, քծնող, ռխակալ ու ճապուկ: — Ելեքտրականութիւնը խիստ շատ է. ուստի եթէ մութ ատեն կռնակը շփես՝ կայծեր կեննեն վրայէն: Այս պատճառաւ եւս սաստիկ զգայուն է կատուն օդի փոփոխութեանցը. ուստի առաջուց իմանալով թէ ցուրտը պիտի սաստկանայ՝ վառարանին կամ թոնրին քովը սըբլած կնստի. անծրելի մօտ ատեն իւր մորթին վրայ իջած խոնաւութիւնը տանելու համար՝ լեզուովը կռնակը կլրզէ, թաթիկովն ալ գլուխն ու աւանջները կլուանայ կամ կշըփէ:

Այսքան է բնապատումներուն կատուին վրայ ճանչցած գլխաւոր յատկութիւնները, զորս ամէն մարդ եւս գիտէ կամ կրնայ գիտնալ:

Բայց շատ տեղ պառաւներն ու ընդհանրապէս ռամիկները այս ալ գիտեն իբրեւ ստոյգ՝ թէ նախ՝ երբոր կատուն դէպի *բօռ* (այսինքն դէպի դրան դիմացի պատը) նստած՝ թաթիկովը ականջները շփշըփէ՝ լուանալու կերպով, ըսել է թէ տունը հիւր (*միւսաճիւր*) պիտի գայ: Իսկ երբ դէպի գուռը նստած շփէ ականջները, նշան է որ տնէն մարդ պիտի երթայ: — Հարցուր թէ կատուն ինչէն կիմանայ հիւր գալու լինելն ու այն կերպով տանտիրոջը կհասկըցընէ. պատասխան կուտան թէ ո՞ր գիտէ, իհարկէ բան մը կիմանայ որ այնպէս կընէ: Բայց թէ ուղիղը մտածեն՝ ի-

րենց եւս խելքը կհասնի թէ խելք կատուին մըտքէն ալ անցած չէ այնպիսի գուշակութիւն ընելը, եւ թէ կարելի չէ կարծիք ընել թէ հիւրերուն աչքին գեղեցիկ ու շէնքով երեւնալու համար է կատուին այնպէս լզուըռտիլը: Իսկ հիւրին երթալիքը գուշակելը գուցէ աւելի դիւրին կարծուի. վասն զի հաւանական է որ եթէ հիւրը շատ նստի, ոչ միայն տանտիրոջը ձանձրութիւն լինի, հապա նաեւ կատուին սիրտը նեղանայ փակ տեղ մնալէն, եւ ուզէ դուրս ելնել. ուստի երթայ դրանը մօտ կամ դէպի գուռը նստի որ մէկը բանալուն պէս՝ ինքն ալ սկըգուի ելնէ երթայ:

Դարձեալ, երբ կատուները ասդիս անդին վազվըռտեն, նշան է թէ օդը պիտի ավրուի կըսեն: — Այդ կարելի է, վասն զի կատուն մեզնէ առաջ ալ կրնայ զգալ օդին փոփոխութիւնները՝ ելեքտրականութեանը շատ լինելուն պատճառաւ, եւ բնական անհանդարտութիւն ու անհանգստութիւն մը կուեննայ, գուցէ նաեւ կվազվըռտէ այնպիսի ատեն, մանաւանդ երբ թշնամի կամ բարեկամ կատուներ ալ գտնուին քովը:

Դարձեալ, կատուն ալ շներուն եւ ուրիշ գազաններու պէս կրնայ կատողիլ կըսեն. այս ճըմարիտ է. բայց կատղած ատենը առաջ իւր տէրը կխածնէ ըսածները աւելի բարոյական օրինակի տեղ դնելու է՝ կատուին ապերախտութիւնը ցուցընելու մտքով զրուցուած՝ քան թէ իրական յատկութիւն համարելու է կատողի կատուններուն: «Կատուն կատղեցաւ, զիւր տէրը խածաւ». գեղեցիկ առակ, եւ ազդու խրատ այն մարդկանց որ իրենց մէկ կարծեցեալ բարեկամին կամ ընտանուոյն շահասիրական եւ անձնասիրական շողոքորթութիւններէն կխաբուին, չափազանց երես կուտան, կշոյեն, կփայլայայեն. թող գիտնան որ իրենց առաջին թշնամին նա կգառնայ՝ եթէ յանկարծ կիրքը ելնէ, կամ յարմար առիթ մը գտնէ իւր կատաղութիւնը թափելու: Բայց ստոյգը այս է որ կատղած կատուն զո՞վ

ալ գտնէ իրեն մօտիկ՝ իսկոյն կխածնէ, Թէ՛ տէրը եւ Թէ՛ օտարը:

Դարձեալ, կրսեն Թէ երբոր կատուն մէկուն հագուստին ծայրը անպատիւ ընէ, կամ մուշտակին մէջ ցնկնի, յաջողութեան նշան է, ուղղութեամբ — Փո՛ւճ ու հոտած մխիթարանք: — Ձեն ըսեր Թէ այն կատուն աղտեղի է բնութեամբ, կամ Թէ հագուստին տէրը անհոգ է եւ անզգաստ, ու իրենք զիրենք կխաբեն կմխիթարեն՝ անկից ուղղութի սպասելով:

Կերելի Թէ այս նախապաշարուն ալ ճանկերն են մտած է մեր ազգին մէջ: Վասն զի մահմէտականք ընդհանրապէս շատ բարի բարի գուշակութիւններ կհանեն կատուն զանազան շարժմունքներէն, եւ հետը քաղցրութեամբ կվարուն: Մէջերէն գիտունները այսպիսի պատմութիւն մ'ալ կպատմեն իբրեւ ստոյգ բան: «Յր մը Մահմէտին կատուն անոր վերարկուն երկայն Թելին վրայ պառկեր էր կրսեն, ու այնպէս խորունկ մտածմունքի մէջ ընկղմած կերելար որ Մահմէտ Թէպէտ եւ աղօթքի պիտի երթար՝ չուզեց կատուն շփոթութեան պատճառ լինել, ուստի վերարկուն Թելը կտրեց ձգեց: Տուն որ դարձաւ, տեսաւ որ կատուն Թմրութենէն արթնցեր է, եւ իւր տիրոջը իրեն ըրած աղէկութիւնը հասկընալով՝ ոտքի ելաւ, առջեւ գնաց, ու պոչը սնկած՝ կռնակը ուռեցուցած սկսաւ ոտքերուն քսուելով: Հասկըցաւ Մահմէտ կատուն միտքը, խոստացաւ որ անդի շախարհքը իւր կատունին ալ հանգիստ տեղ մը պատրաստէ. յետոյ երեք անգամ ձեռքովը կատունին կռնակը շփեց, ու անով այս զօրութիւնը տուաւ կատունին որ ուսկից ալ ընկնի՝ չորս ոտքի վրայ կկենայ» կրսեն:

Կատուն իւր լակոտները եօթը տեղ կփոխադրէ կրսեն: — Եօթը միայն, եւ ո՞չ երբէք աւելի կամ պակաս: — Ոչ: Հապա Թէ եօթներորդ տեղն ալ խեղճին Թշնամիները հանգստութիւն չտան իրեն, ի՞նչ կընէ. ութերորդ տեղ մը չը՞տանիր լակոտները: — Ո՛ր գիտէ, գուցէ կտանի ալ: — Ուրեմն եթէ առաջին տեղը զինքը հանգիստ Թողուն, ամենեւին տեղափոխութիւն չընեն, ինչպէս որ յայտնի է:

Հապա որ կրսեն Թէ խօսքսները շատ անգամ կատունի կերպարանքով կերելան, այն ալ

սո՞ւտ է: — Խօսքսի չհաւատացող քրիստոնեան հարկաւ պիտի ըսէ Թէ սուտ է. բայց մեք այս ալ աւելցնեմք Թէ կատունները, մանաւանդ երբ քաղցած կմնան, գիշեր ատեն մուկ եւ Թռչուն բռնելու կեննեն նաեւ առանձին տեղեր, պարտէզներ, գերեզմանոցներ. եւ որովհետեւ մուկ տեղը կատունի բիբերը կխոշորնան ու կվառին, զարմանք չէ որ ռամիկ մարդկանց վրայ վախ մը ձգեն իրենց նայուածքովն ու փախչելովը, եւ վախկոտները կարծիք ընեն Թէ իրենց տեսածը կատու չէր, հապա կատունի կերպարանքով հոգի էր, խօսքս էր:

Կերելի Թէ մեր ատենի այսպիսի ռամիկներէն շատ աւելի իմաստուն չեն եղեր հին ատենի եգիպտացիները, որ կհաւատային Թէ իրենց աստուածներուն հոգիները կատուններուն փորը կը մտնեն. ուստի ոչ միայն կզգուշանային կատուններուն վնաս մը ընելէն, հապա նաեւ ամենայն խնամքով կդարմանէին. ու երբոր կատու մը սատկէր՝ կառնուն անուշահոտ եղերով կզմրուսէին ու պատուով կպահէին: Անգամ մը հռովմայեցի զինուորին մէկը՝ ո՛ր գիտէ ի՞նչ պատճառաւ՝ եգիպտոսի մէջ կատու մը կզարնէ կմեղքնէ: Ասոր վրայ բոլոր քաղաքը ոտք կենէ, ամէնքը մէկ բերան կաղաղակեն Թէ պէտք է որ այն զինուորը սպանուի: Թագաւորը մէջ կմտնէ որ այն անգութութիւնը չընեն զինուորին, ճար չլինիր, կառնուն կմեղքնեն:

Բայց այս պատմութեան ի՞նչ ըսելու է որ գրքի մը մէջ գրուած է: Ատենով քաջութեանը կողմանէ անուանի գաղղիացի զօրավարին մէկը ճամբորդութիւն ըրած ժամանակին՝ պանդոկ (*pru-f-pir*) մը կիջնայ: Այն պանդոկին անունը ելած է եղեր որ իբր Թէ անոր սենեակներէն (*osunներէն*) մէկուն մէջ ամէն գիշեր սատանայ կամ խօնձօղ կուգայ ու հոն պառկողին վիզը կուլընէ կխղզէ եղեր: Զօրավարին հոն հասած ժամանակը ուրիշ շատ ճամբորդներ ալ գտնուելով, պանդոկատը կըսէ իրեն Թէ «Մէկ սենեակ մը միայն կայ պարապ, բայց ափսո՛ս որ անոր մէջ պառկիլ չի նիւր: — Ինչո՞ւ: — Վասն զի ամէն գիշեր խօնձօղ կուգայ հոն. անոր համար մէջը բնակելուն ճարը չկայ: — Ո՛հ, կըսէ զօրավարը, խօնձօղը ի՞նչ բան է, շատ կուգեմ տեսնել ու հետը ճանչնուլու ինչ

ընել, այն սենեակը տուր ինձի, դուն հոգ մ'ըներ:

Կէս գիշերուան ատենները կիմանայ զօրավարն որ ծխնելուզէն (*օճախէն*) վար կիջնի խօնձօղը կատաղի գազանի մը կերպարանքով ու վրան կուգայ: Զօրավարը վեր կցատքէ, Թուրը կառնու՛ կսկսի խօնձօղին հետ սաստկութեամբ ծեծկուիլ, բայց գազանին ակռաներէն ու ճանկերէն վրան գլուխը արիւնլուայ կլինի: Մէկ ժամու չափ կըշէ այն պատերազմը. վերջապէս խօնձօղը կյաղթուի կմեռնի: Զօրավարը ներս կկանչէ մարդիկը. տեսնեն որ ահագին խոշորութեամբ վայրի (*եսպանի*) կատու մը երկընցեր պառկեր է: Պանդոկապետը այն ատեն կհասկընայ Թէ ո՞վ է եղեր խօնձօղը, որ մինչեւ այն օրը տասնըհինգ հոգիէն աւելի խղճած է եղեր:

Ասկից 300 տարի առաջ Գաղղիոյ կախարդները հին բերդերէն մէկուն մէջ կընեն եղեր իրենց ժողովները՝ անհամար կատուներու կերպարանք մտած: Զորս հոգի խօսք կընեն իրենց մէջ որ երթան այն բերդը պառկին: Գիշերը վրայ հասնելուն պէս՝ կատուները կյարձրկին ասոնց վրայ ահագին բազմութեամբ, մարդոց մէկը կսպանուի, միւսները կվիրաւորուին, բայց իրենք ալ շատ կատուներ կմեռցընեն, մնացածը կհալածեն. կիմացուի որ ոչ Թէ կախարդ՝ այլ խաբէբայ կախարդի իրական կատուներ են եղեր անոնք:

Բայց շատ կախարդներ այս բանս կհաստատեն եղեր ատենով Թէ սատանան կատուի կերպարանք մտնել շատ կսիրէ: Ատենով Սթրասպուրկ բաղաքին մօտ երեք մեծամեծ կատուներ յարկարծակի կյարձրկին երկրագործի մը վրայ: Գեղացին քաջութեամբ կծեծկուի կատուներուն հետ ու աղէկ մը կվիրաւորէ զանոնք: Վրան մէկ ժամ մը կանցնի չանցնիր, դատաւորը մարդ կըղրկէ, կըռնէ գեղացին բանտ կընէ, ըսելով Թէ դուն իրեք հատ քաջ խաթուններ ծեծեր ու վիրաւորեր ես: Մարդը կզարմանայ, պատասխան կուտայ Թէ ես կատուներու հետ ծեծկուեցայ, բայց կնիկ մարդ տեսած չեմ. — որո՞ւ կըսես:

Վերջապէս գեղացին կատուի բուրդ կբերէ կցուցընէ դատաւորին որ իբր Թէ այն կատուներուն մորթէն է, եւ այնպէս կազատի. վասն զի դատաւորը վճիռ կուտայ Թէ այս բանին մէջ դիւական զօրութիւն կամ երեւոյթ մը կայ՝ որուն

խելք չհասնիր: — Կերելի Թէ դիւական զօրութիւնը այն երեք կնիկ մարդկանց փորն է եղեր որ խեղճ գեղացին վախցընելու համար՝ կատուի կերպարանք մտեր են:

Այսպիսի պատմութիւններ շատ կան Թէ ռամկաց եւ Թէ հինուրէն գրքերու մէջ: Մեք մեր ընթերցողաց զուարճութեանը համար Թարգմանեմք ու դնեմք այս տեղը կատուներու վրայ պատմութիւն մը, զոր գրած է Ֆրետերիք Սուլիէ հուշակաւոր գաղղիացի վիպասանը:

Առաջ այս գիտնալու է որ ատենով Փարիզու մէջ այսպիսի զարմանալի եւ բարբարոսական սովորութիւն մը կայ եղեր. Յովհաննու Մկրտչի ծննդեան տօնին օրը կրակավառութիւն ընելու սովորութիւնն ունենալով, Կրելի հրապարակ (*place de Grève*) ըսուած ընդարձակ հրապարակին մէջտեղը բարձր սիւն մը կտնկեն փայտէ, անոր չորս քովը կրակ կվառեն, ու տասնըհինգ քսան կատու կբերեն սապատներով, կրակին սաստկացած ժամանակը՝ կատուները մէջը կարծրկեն: Կատուներուն ճարը հատած՝ կվազեն կճանկըռտուին՝ սիւնին վրայ կեննեն, բայց անով ալ չեն ազատիր. որը մուկէն կխղդուին, որն ալ կրակին բոցէն կխանձուին կայրին ու վար կթափին եղեր: Ֆրետերիք Սուլիէն ասոր վրայ այսպիսի պատմութիւն մը կպատմէ.

«Այն միջոցին եկաւ Թագաւորը՝ Կարոլոս Թ. ձեռքը կերօն մը տուին կարմիր Թաւիշով (*juas-huifով*) պատած զարդարած. զնաց անով Ս. Յովհաննու փայտին քովի առաջին խուրձերէն մէկուն կրակ տուաւ, ու ինքը քաջուեցաւ քաղաքի Խորհրդանոցը (*Hôtel de Ville*): Կամաց կամաց փայտին չորս բոլորը մինչեւ վերերը դիզուած խճուճներն ու պարապ տակաւները կրակ առին. այն ատեն Միշէլ Նուառէ անունով Թագաւորական մեծ փողահարը (*գուռնաձիկ*) ու հետը վեց Թմբկահար սկսան իրենց փողերն ու Թմբուկները զարնել, եւ զուարճալի տեսարանը սկսաւ: Կատուներն որ մինչեւ այն ատեն փայտին մօտ փակուած ու կապուած կեցեր էին՝ յանկարծակի արձրկուեցան ու սկսան փայտէն վեր վազել՝ ամէնքը մէկ մէկ կերպով ու ձեւերով. որը մինչեւ փայտին ծայրը կճանկըռտուէր կենէր ու յետոյ կայմին տակը վառած հնոցին մէջ կընկնէր, որն

ալ կատաղաբար ինքզինքը բոցերուն մէջ կնետէր ու սոսկալի գոռում գոչումով փողերուն ծայնին անգամ կյաղթէր :

«Մէյմ' ալ տեսնես բոցերուն մէջէն խոշոր կատու մը կցատքէ, կրակի պէս կեղնէ մինչեւ կայմին վերի սուր ծայրը, եւ այն տեղէն չորս դին կդարձնէ աչքերը՝ որ բոցէն աւելի սաստկութեամբ կվառվրէին : Նոյն միջոցին ժողովրդեան ծիծաղելու ծայներուն մէջէն պառաւ կնկան մը ծայնը լսուեցաւ որ իւր կատուն ֆանջնալով սկսաւ բոլոր ուժովը կանչել ու ֆըւալ. «Ո՛ւ՛՛ իմ Մարսիա՛ս, իմ Մարսիա՛ս է. Մարսիա՛ս, Մարսիա՛ս» : Խեղճ կենդանին ալ ֆանջցաւ իրեն տիրոջը ծայնը, սոսկալի բարձրութենէն ցատքեց դէպի պառաւին կողմը՝ կրակին բոլորտիքէն դուրս : Կրակը

վառող զինուորները ուզեցին զարնել կատուն. բայց նա տիրոջը քովը փախաւ ազատեցաւ, եւ մեծ ուրախութիւն ու ծիծաղ պատճառեց պալատականներուն ու ժողովրդեան այն կատուն որ իւր անվախ քաջութեամբը մեռնելէ ազատեցաւ» :

Գուցէ այն ժամանակի Գաղղիացիք ոչ միայն անշնորհք զուարճութեան մը համար կընէին այս հանդէսը, այլ եւ կարծէին թէ կատունները այրելով՝ սատանաները խօնձօլօղներն ու կախարդները այրած կլինին : Այժմ ոչ այն կարծիքները կան իՓարիզ եւ ոչ այն սովորութիւնը : Փափաքելի է որ այսպիսի լուսաւորութեանց կողմանէ Փարիզացւոց հետեւին յետամնաց ժողովուրդները. որ աւելի օգուտ ալ է իրենց՝ քան թէ նոցա թեթեւութեանցն ու նորածեւութեանցը հետեւիլը :

Տ Ն Տ Ե Ս Ա Կ Ա Ն Գ Ի Տ Ե Լ Ի Ք

ՄԼՈՒԿՆԵՐՆ ՈՒ ԼՈՒԵՐԸ ԶՆՁԵԼՈՒ ՀՆԱՐՔՆԵՐ .

Մլուկը կամ խանտալան (*քանքա պիրի*) ջնջելու հնարքներն ասոնք են .

ա) Առ մէկ մէկ ֆունթ բարկ գինիի ոգիք ու բեւեկնի ոգիք (*քիրեւեկնիւն րուհու*), ասոնց վրայ աւելցուր կէս ունկի (*օնձա*) քափուր (*ֆեափոր*), որ շուտ մը կհալի : Այն խառնուրդը լաւ մը խառնելէն վերջը, սպունգը (*սիւնկերը*) կամ թէ վրձին մը մէջը թաթխէ ու անով քսէ մլուկներուն քալած մահճակալներուն եւ ուրիշ կարասեաց վրայ, անպատճառ կկորսուին, եւ ծետուկներն եւս կը փճանան :

բ) Ռուսաստանի ամէն կողմերն ալ կգտնուի ռուսերէն *չեռնոպիլնիֆ* ըսուած բոյսը. այս խոտէն դիր անկողնիդ ու բարձերուդ տակը, բոլոր մլուկներն ու լուերը կսատկին, եւ ամենեւին բոյն չեն դներ մահճակալներուն վրայ :

գ) Յշինդը (*փեշին*) բոյսին դալար տերեւներէն ալ շուտ մը լուերը կհալածուին :

դ) *Ձերեմիս* ըսուած խոտին դալար ֆիւղերը առ՝ իրենց տերեւներովն ու ծաղկներովը սենեկին պատերուն վրայ ու մլուկներու կեցած տեղերուն մէջ դիր, հոտէն մլուկները կփախչին :

ե) Ամենէն աւելի զօրաւորը՝ ամէն տեսակ ֆֆիներու, եւ մանաւանդ լուերու, ոջիւներու եւ մլուկներու դէմ, շուախոս կամ շուածաղիկ (*փիրեօրու*) ըսուածն է. ռուսերէն *փերսիսսիֆի փարաչօֆ*, որ է երիցուկ (*փափասիա չիչեյի*) խոտին մէկ տեսակին ծաղիկներն ու տերեւները՝ չորցուցած ու փոշի դարձած : Այս փոշին, միայն թէ չոր պահուածը լինի, պէտք է ցանել բարձերուն ու սաւաններուն տակը, ամէն տեսակ ֆֆիներ կը փախչին կամ կսատկին : Պահելու ատեն նայելու է որ այս փոշին ամուր գոցուած լինի ապակիէ ամաններու մէջ, կամ թէ ձիգ փաթեռի լաթերով ու թղթերով, որ հոտը չցնդի, եւ ուժը չը կորսնցնէ :

